

Лешко У. О.

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСЛАВНИХ КОНФЕСІЙ: ПРЕДСТАВЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ ОНЛАЙН-ПРОСТОРИ (НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті простежено процес представлення у мережевому просторі трансформаційних змін православних конфесій, особливості роботи інформаційних ресурсів церковних громад, світських мережевих медіа Вінниці та Вінницької області. Зауважено, що Вінниччина є одним із лідерів за кількістю релігійних громад московського патріархату; спостерігається недостатня кількість інформаційних акцентів-роз'яснень зі сторони медіа; байдужість людей чи небажання зрозуміти різницю між патріархатами.

Акцент зроблено на специфіку подання інформації про перехід церковних громад до ПЦУ, висвітлення онлайн-ЗМІ подій релігійного життя вінницької громади, роз'яснення основних аспектів функціонування єдиної Православної церкви України. Відзначається неоднозначна позиція Патріарха Філарета та діяльність сайту УПЦ КП щодо змін у православних конфесіях України.

Охарактеризовано використання маніпулятивних засобів церквами московського патріархату та специфіку подання аудиторії інформації про церковне життя. Проаналізовано особливості функціонування сайтів ПЦУ та УПЦ загалом і безпосередньо у місті Вінниці. Встановлено, що більшість церков приховує свою приналежність до московського патріархату, не подає конкретної інформації на своїх інтернет-ресурсах, за допомогою різних засобів вводить в оману вірян. У статті також подається загальний аналіз релігійного контенту вінницьких мережевих медіа, які досить активно інформують своїх користувачів про події в церковному житті міста й області.

Наголошується, що інформаційний онлайн-простір Вінниці активно залучений до висвітлення тем релігійного спрямування, церковні мережеві ресурси мають налагоджений зв'язок з аудиторією. Проте все зводиться до звичайного інформування, а конкретні акценти щодо протистояння московському патріархату та впливу російської церкви майже відсутні. Процес висвітлення у ЗМІ основних етапів розбудови та становлення Православної церкви України однозначно потребує уваги науковців.

Ключові слова: церква, церковна громада, православні конфесії, онлайн-медіа, маніпуляція, сайт, релігійна тематика, релігійний контент.

Постановка проблеми. Проблеми та успіхи релігійної сфери України упродовж кількох останніх років активно привертають увагу не тільки науковців, але й медіа різних рівнів і суспільства загалом. Найбільш важливим питанням є перехід церковних громад до ПЦУ, процес трансформації православних конфесій. Саме ЗМІ та мережеві інформаційні ресурси відіграють одну з ключових ролей під час висвітлення подій релігійного життя громад, роз'яснення основних аспектів функціонування єдиної Православної церкви України та надання їй томосу про автокефалію.

Цей процес релігійних змін для українського суспільства виявився досить складним та неоднозначним. Активізація маніпулятивних засобів московського патріархату; невелика кількість інформаційних акцентів-роз'яснень зі сторони

медіа; байдужість людей чи небажання зрозуміти різницю між патріархатами; відсутність чіткої інформації щодо кількості храмів, які перейшли до ПЦУ – все це призвело до певних суперечностей та конфліктних ситуацій у релігійних громадах. Тому важливо зрозуміти, яку саме інформацію отримує аудиторія з онлайн-медіа та сайтів церков, особливо регіональних, стосовно церковного життя і трансформацію православних конфесій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження трансформаційних процесів в українському православ'ї знаходиться на перетині кількох наукових напрямків: історичного, філософського, релігієзнавчого, політично-правового та журналістського. Найбільш близькими до запропонованого дослідження є праці В. Бокоч, В. Балух, Т. Висоцької, А. Кобетяка, І. Мякін-

ченко (вивчення міжконфесійних відносини під час Євромайдану, зміни конфесійної приналежності релігійних громад, вплив міжконфесійного діалогу на процес звільнення українських полонених), О. Сагана, А. Смирнова, Л. Филипович. Темі релігійної журналістики присвятили свої наукові розвідки А. Бойко, Х. Вишивана, Н. Гадьо, О. Гоцур, С. Козиряцька, Ю. Комінко, Ю. Лавриш, І. Скленар. Але особливостям висвітлення релігійної тематики в онлайн-медіа на сучасному етапі приділено недостатньо уваги.

Постановка завдання. Метою статті є проаналізувати особливості роботи інформаційних ресурсів православних церковних громад та мережних медіа Вінниці та Вінницької області. Хронологічні межі дослідження вересень 2023 р. – вересень 2024 р.

Вінницький єпископ Симеон, як представник УПЦ МП, брав участь в Об'єднавчому Соборі. 16 грудня 2018 року під час служби в кафедральному соборі міста оголосив про перехід до Православної церкви України. Цей факт також спонукає проаналізувати інформаційну політику вінницьких православних конфесій та світських медіа.

Виклад основного матеріалу. Найбільш значні зміни в українському релігійному середовищі відбулися саме у 2018 році – утворення Православної церкви України та у 2019 році – надання ПЦУ Вселенським патріархатом томосу про автокефалію. Церква почала відігравати важливу роль у суспільстві, має довіру більшості українського населення, бере активну участь у державотворчих процесах, виконує роль важливої соціальної інституції.

На основі об'єднання УПЦ КП та УАПЦ, які припинили існування (саморозпустилися) утворилась Православна церква України. До нової церковної організації ввійшло майже 7 тисяч парафій УПЦ КП та УАПЦ [12]. Реакція Московського патріархату була однозначно негативною, УПЦ вважає ці події церковним розколом в Україні. Тому продовжує активно реалізовувати свої маніпулятивні засоби, налаштовувати вірян проти ПЦУ та відверто приховувати приналежність тої чи іншої єпархії (парафії) до московського патріархату.

Можна було простежити появу певних чуток щодо залякування прихильників московського патріархату, переслідування та примусового залучення до ПЦУ. Поширювалися твердження про те, що новостворена церква не буде самостійною та буде залежати від Константинопольського патріархату. Дослідниця В. Бокоч зауважує, що канонічна

залежність від Константинопольського патріархату є не такою загрозливою, як залежність від московського патріархату, який тісно пов'язаний з російською владою. Для української церкви небезпечною є не стільки канонічна залежність від певної церкви, а скільки політична залежність від іншої держави [1].

Неоднозначною сьогодні залишається позиція Патріарха Філарета. УПЦ КП формально припинила своє існування, але її очільник цього не визнає, продовжує діяльність в межах Київського патріархату, не приймає певні пункти томосу та закликає православні конфесії (ПЦУ, УПЦ та УПЦ КП) до об'єднання в єдину помісну Українську Православну Церкву, незалежну від чужих релігійних центрів із Патріархом на чолі.

Сайт УПЦ КП продовжує активно функціонувати і назву не змінював, що ще раз підтверджує позицію Патріарха Філарета. Ресурс повідомляє користувачів про події церковного життя (Володимирського кафедрального собору), богослужіння, відзначення подій. До прикладу, 22 жовтня 2023 року відзначили 28-му річницю інтронізації свого Предстоятеля – Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета. У тематичному розділі «Церква сьогодні» вказана така інформація: «Українська Православна Церква Київського Патріархату є Українською Помісною (автокефальною) Православною Церквою і входить до складу Єдиної Святої Соборної і Апостольської Церкви, Главою якої є Господь наш Ісус Христос. Українська Православна Церква Київського Патріархату є рівна в правах з усіма автокефальними помісними Православними Церквами і незалежна у своєму устрої та управлінні» [10]. У вересня 2014 року на сайті з'явилася інформація, що після зустрічі Президента України зі Вселенським патріархом Варфоломієм, вони очікують надання статусу Патріархату саме Українській православній церкві [10].

Офіційний сайт Української автокефальної православної церкви не функціонує, в мережі про церкву лише зазначена інформація, що як окрема релігійна громада вона припинила своє існування і стала інтегрованою частиною Православної церкви України (подається посилання на сайт ПЦУ).

Сайт Православної церкви України оформлений у досить сучасному стилі, має привабливу та зручну структуру, переважає золотий колір. На головній сторінці у верхній частині посередині розташовано рухомий банер з найбільш актуальними публікаціями: проповіді Предстоятеля, інформація про церковні відзнаки, новини.

Рубрикація сайту є досить розгалуженою: «Церква» (підрубрики: «Історія», «Синодальні установи та комісії», «Єпископат», «Документи», «Календар», «Церковні відзнаки»), «Предстоятель» (підрубрики «Біографія», «Послання», «Проповіді»), «Новини», «Відео», «Зворотний зв'язок». ПЦУ має сторінки в усіх соціальних мережах – Твітер, Фейсбук, Інстаграм. Створює власний відео продукт (проповіді та привітання Митрополита Єпіфанія, трансляція богослужінь, інтерв'ю), який поширює на сайті та безпосередньо на платформі Ютуб. Також при ПЦУ функціонує видавничо-просвітницьке управління, яке видає богословську літературу, котру популяризує у соціальних мережах [9].

Точну кількість релігійних об'єднань, які зараз перебувають у складі УПЦ МП, підрахувати досить складно. Більшість з них приховують зв'язок з країною-агресором. Ідентифікувати громаду можна лише за назвою. Відповідно до змін у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» церковні установи зобов'язані у назві відображати свої зв'язки з російською церквою. Якщо у назві немає уточнення патріархату і лише зазначено «Українська православна церква», то вона пов'язана з МП.

УПЦ МП висловила протидію зміні своєї назви, заявила, що прийнятий закон їхньої церкви не стосується, оскільки вона заснована її Собором, зареєстрована відповідно до українського законодавства, є цервою українського народу, а її центр знаходиться не в Москві, а в Києві. Вона наголошувала на своїй «самостійності», заперечувала будь-який вплив на неї РПЦ, визнаючи наявність з нею лише «молитовного зв'язку» [1, с. 17].

Українська православна церква МП продовжує оновлювати свій офіційний сайт. На головній сторінці зазначена назва без уточнення «московський патріархат». Також оприлюднюються публікації з багатозначними заголовками: «Які рішення не приймали б щодо нашої Церкви, ми будемо продовжувати любити Бога і нашу землю – Предстоятель УПЦ»; «Слово Боже – це не просто інформація, ми повинні йому підкоритись – Предстоятель»; «Священнослужителі тринадцяти єпархій провели у вічність полеглих захисників України»; «Воїни передали прапор зі своїми підписами парафії Рівненської єпархії в Здолбунові в подяку за постійну підтримку» [11].

Варто зазначити, що користувачі, які не знають тонкощів церковної історії, не стежать за новинами релігійного життя країни, досить легко можуть потрапити під російську пропаганду, спо-

живати інформацію зі сайту УПЦ та упереджено ставитися до ПЦУ.

Зазвичай священнослужителі УПЦ не беруть участі у спільних богослужіннях та акціях, які проводяться для підтримки України та ЗСУ. Вони ніби займають «особливу позицію».

Позитивні зрушення у релігійному середовищі почали відбуватися відразу після отримання томосу про автокефалію, активізувався перехід релігійних громад до складу ПЦУ. Але найбільш знакова подія відбулася 23 вересня 2024 року – набув чинності закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». Міністерство культури уже розпочало перевірку релігійних об'єктів, щоб повернути державне майно «з користування іноземної релігійної організації, діяльність якої в Україні заборонено, та релігійних організацій, діяльність яких не допускається» [2].

Аналітики вважають, що найбільше переходів до ПЦУ відбулося саме упродовж 2023 року. У квітні 8505 церков ще підпорядковувалися московському патріархату. Донецька (683 релігійні установи), Хмельницька (613) та Вінницька (563) області входили у трійку областей з найбільшою кількістю храмів МП [13]. Але упродовж року ситуація дещо змінилася.

На початку травня 2024 року онлайн-платформа відкритих даних «Опендатабот» оприлюднила оновлену інформацію. Своє релігійне спрямування змінило найбільше церковних громад у Київській області (164), Хмельницькій (155) та Вінницькій (75). Незважаючи на такі зміни, кількість церков московського патріархату на території України кардинально не зменшилась. До трійки лідерів за найбільшою кількістю діючих проросійських храмів увійшла Донецька область (683 громади), Дніпропетровська та Вінницька (по 526 громад) [4].

Станом на вересень 2024 року процес переходу релігійних громад до ПЦУ ще триває. Вінниця та Вінницька область досить відкрито звітує про зміни, які відбуваються у релігійному середовищі, активно про це інформують місцеві медіа.

На офіційному сайті Вінницької єпархії УПЦ приналежності до московського патріархату не зазначено. А на головній сторінці, до прикладу, часто можна натрапити на фото благословення українських військових та звернення Митрополита Онуфрія з нагоди певних державних свят, інформацію про молебні за живих та панахиди за померлих захисників України [17]. На сайті не вказано жодної конкретної інформації кому підпо-

рядковується єпархія. Тому неуважний користувач чи людина, яка не цікавиться церковними подіями, з легкістю потрапляє під вплив московської пропаганди.

У вересні 2024 року у Вінниці у складі Православної церкви України перебувала 21 церковна громада. Вінницько-Барська єпархія об'єднувала 9 релігійних громад, Вінницько-Тулчинська єпархія – 11 храмів, Вінницько-Брацлавська єпархія – 1 храм. Загалом на Вінниччині у складі Православної церкви України нараховувалося 532 релігійні громади.

Офіційний сайт Вінницько-Барської єпархії вирізняється з-поміж інших, відразу привертає увагу, має привабливий візуальний контент та зручну структуру. На головній сторінці у верхній частині розміщено рухомий банер – фото та заголовки з найбільш актуальними новинами. Окремими рубриками виділено «Важливі події», «Єпархіяльні новини», «Медіа», «Публікації». Ресурс також оприлюднює власні відеосюжети: інтерв'ю зі священниками, волонтерами, обговорення важливим релігійних тем. У рубриці «Фотогалерея» можна переглянути фотолітопис єпархії, світли з різних подій та заходів. Тематичний розділ «Аудіо» містить подкасти – церковні пісенспіви. Користувачі сайту Вінницько-Барської єпархії мають можливість прочитати історію храмів, життя святих, блоги священнослужителів; дізнатися новини єпархії та парафій, анонси важливих подій, розклад богослужінь [6].

Сайт Вінницько-Тулчинської єпархії оформлений та структурований трохи простіше та не робить такого акценту на візуальний ефект сприйняття інформації. На головній сторінці міститься перелік актуальних церковних новин (фото, коротка інформація та клікабельний заголовок, який дозволяє перейти до всього об'єму інформації). Усі новини доповнені великою кількістю світлин з місця події. Рубрика «Новини» пропонує інформацію не лише про життя єпархії, але й також новини з християнського світу загалом та Православної церкви України зокрема (є окремі підрозділи). Також користувачі можуть дізнатися біографію архієрея, історію єпархії, парафій та керівний склад усіх благочинь [8].

Неоднозначно сприймається той факт, що на головній сторінці двох ресурсів приналежність єпархії до ПЦУ вказується у дужках – Української православної церкви (Православна церква України).

Вінницькі мережеві медіа досить активно інформують своїх користувачів про події в цер-

ковному житті міста й області: «Myvin», «Вежа», «20 хвилин», «RIA», «Вінниця. info», «33kanal.com», «Новини Вінниці». Оновлюють інформацію про перехід церковних громад до складу ПЦУ, подають статистичні дані. Напередодні великих християнських свят розповідають, в який храм варто іти на богослужіння, якому патріархату він підпорядковується, про актуальні правила церкви, як поводитись у храмі. Часто трапляються інтерв'ю зі священнослужителями. Проводять регулярно опитування про ставлення вінничан до московського патріархату. До прикладу, журналісти ресурсу «Новини Вінниці» на своєму телеграм каналі запитували вінничан про ставлення до московської церкви та її заборону. Результати опитування оприлюднили на сайті, які доповнили фото найбільш цікавих коментарів.

Дослідниця С. Козиряцька під час аналізу релігійних тем у світських ЗМІ пропонує умовно виділяти три тематичні напрями: Церква і політичне життя; Церква і суспільство; внутрішньо-конфесійні питання та міжконфесійні стосунки [3]. У вінницьких мережевих медіа переважають друга й третя тематичні групи. Саме онлайн-видання «20 хвилин» найбільш активно інформує вінничан та жителів області про події в релігійній сфері. Журналісти намагаються наблизити інформацію релігійного характеру до потреб аудиторії: «Храмів УПЦ (МП) у Вінниці більше? Склали список церков міста»; «У Вінницькій області 44 церкви перейшли до ПЦУ за 2023 рік. Дізналися, що це за релігійні громади»; «З Божою допомогою московський патріархат зникне»: велике інтерв'ю з Софронієм Чуприною»; «Без хустки й в штанах і платити не обов'язково. Священник відповів на ваші питання про церкву»; «Перехід відбувається постійно»: скільки релігійних громад у Вінницькій області приєдналися до ПЦУ» [5]. Інколи трапляються новини про стосунки конфесій, вирішення конфліктних питань: «Московський патріархат буде на Академічному чоловічий монастир. Що про це відомо?»; «Рейдерське захоплення чи добровільний перехід? У Вінниці спалахнув черговий релігійний конфлікт»; «Ви що зовсім здуріли? Як це можна не дзвонити у храмі за вбитим солдатом?». Скандал з похованням воїна у Лісовій Лисіївці» [5]. Але таких публікацій небагато у порівнянні з інформаційним наповненням медіа сусідньої Хмельницької області, де також переважають храми проросійського патріархату.

Більшість храмів міста Вінниці та Вінницької області ще належать московському патріархату.

Цю інформацію медіа та представники влади не приховують, але й не заострюють на ній увагу. Священнослужителі ПЦУ стверджують, що парафіяни піддаються маніпулятивному впливу МП, тому продовжують відвідувати ці храми свідомо. Але є частина вірян, які роблять це через неухважність або небажання знати, до якого патріархату належить церква. Результати неодноразових опитувань, які проводить Управління у справах національностей та релігій Вінницької ОВА, підтверджують, що більшість жителів міста та області належать саме до Православної церкви України.

Висновки. Церковна й політична боротьба за незалежність та єдність українського православ'я ще триває. Тому можна вважати, що православні конфесії України проходять новий етап трансформаційних процесів. На території різних областей цей процес відбувається по-різному. Вінниччина ще залишається одним із лідерів за кількістю релі-

гійних громад московського патріархату. Інформаційний онлайн-простір міста Вінниці, у порівнянні з попередніми роками, зараз активно залучений до висвітлення тем релігійного спрямування. І світські медіа, і церковні мережеві ресурси мають налагоджений зв'язок з аудиторією. Проте все зводиться до звичайного інформування чи з'ясування деталей конфліктних ситуацій, а конкретних акцентів щодо протистояння московському патріархату та впливу російської церкви не вистачає.

Процес висвітлення у ЗМІ основних етапів розбудови та становлення Православної церкви України (на всеукраїнському та регіональному рівнях) однозначно потребує уваги науковців. Тому подальші дослідження будуть присвячені темам релігії в онлайн-ЗМІ інших областей. Важливо також простежити наскільки активним і тривалим буде подальше інформування суспільства про зміни в релігійній сфері.

Список літератури:

1. Бокоч В. М. Православна церква України: кроки до автокефалії. *Регіональні студії*. Ужгород. 2019. № 16. С. 14–18.
2. Закон 8371: Мінкультури перевіряє релігійні об'єкти з метою повернення майна у разі виявлення порушень. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/zakon-8371-minkultur-pereviryaue-religijni-obyekti-z-metoyu-povernennya-majna-u-razi-viyavlennya-porushen_n151131 (дата звернення: 25.09.2024).
3. Козиряцька С. А. Релігійна тематика у світських ЗМІ України: акценти і риторика. *Україна у світових глобалізаційних процесах: культура, економіка, суспільство*: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 березня 2020 р.). Київ, 2020. С. 35–38.
4. Лише 685 церков перейшли до ПЦУ після початку повномасштабного вторгнення. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/russian-church-2024-4> (дата звернення: 24.09.2024).
5. Незалежний новинний портал «20 хвилин». URL: <https://vn.20minut.ua/> (дата звернення: 20.09.2024).
6. Офіційний сайт Вінницько-Барської єпархії. URL: <https://orthodox.vinnica.ua/> (дата звернення: 20.09.2024).
7. Офіційний сайт Вінницької єпархії УПЦ. URL: <https://eparhia.vn.ua/> (дата звернення: 20.09.2024).
8. Офіційний сайт Вінницько-Тулчинської єпархії. URL: <http://old.cerkva.vn.ua/index.php> (дата звернення: 20.09.2024).
9. Офіційний сайт Православної церкви України. URL: <https://www.pomisna.info/uk/> (дата звернення: 10.09.2024).
10. Офіційний сайт Української православної церкви КП. URL: <https://www.cerkva.info/> (дата звернення: 10.09.2024).
11. Офіційний сайт Української православної церкви МП. URL: <https://church.ua/#2023-11-04> (дата звернення: 15.09.2024).
12. Православна Церква України налічує майже сім тисяч парафій і відкрита для інших громад, – митрополит Епіфаній. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/pravoslavna-cerkva-ukrajini-nalichuye-mayzhe-sim-tisyach-parafiy-i-vidkrita-dlya-inshih-gromad-mitropolit-epifaniy_n95302 (дата звернення: 10.09.2024).
13. Богданьок О. Скільки церков УПЦ МП перейшли до ПЦУ у 2023 році – дослідження Опендатабот. *Суспільне Новини*. URL: <https://suspilne.media/440769-skilki-cerkov-upc-mp-perejsli-do-pcu-u-2023-roci-doslidzenna-opendatabot/> (дата звернення: 24.09.2024).

Leshko U. O. TRANSFORMATION OF THE ORTHODOX CONFESSIONS: REPRESENTATION IN THE MODERN ONLINE SPACE (ON THE EXAMPLE OF THE VINNYTSIA REGION)

The article presents the process of transformational changes of Orthodox confessions in the network space, highlighting the peculiarities of the information resources of church communities and secular media in Vinnytsia and the Vinnytsia region. It is noted that Vinnytsia is one of the leaders in terms of the number of religious communities belonging to the moscow patriarchate. There is a lack of informative accents and explanations from the media, and people either do not care or do not want to understand the differences between the patriarchates.

Emphasis is placed on the specifics of presenting information about the transition of church communities to the OCU. The online media covered the events of religious life in the Vinnytsia community and explained the main aspects of the functioning of the unified Orthodox Church of Ukraine. The article discusses the ambiguous position of Patriarch Filaret and the activities of the UOC KP website regarding changes in Orthodox denominations in Ukraine.

The use of manipulative means by the churches of the moscow patriarchate and the specific ways of presenting information about church life to the audience are characterized. The analysis covers how the websites of the OCU and the UOC function both generally and specifically in the city of Vinnytsia. It was found that most churches conceal their affiliation with the moscow patriarchate, do not provide specific information on their Internet resources, and employ various means to mislead people. Additionally, the article presents a general analysis of the religious content of Vinnytsia's network media, which actively informs users about events in the church life of the city and region.

It is also noted that the online information space of Vinnytsia actively presents topics of a religious nature, and church network resources have established connections with the audience. However, the reporting often amounts to simple information dissemination, with almost no concrete emphasis on opposition to the moscow patriarchate and the influence of the russian church. The manner in which the media discusses the main stages of development and formation of the Orthodox Church of Ukraine definitely warrants the attention of scholars.

Key words: church, church community, Orthodox denominations, online media, manipulation, website, religious topics, religious content.